

Ks. Marek Jagodziński*
WT KUL, Lublin

KULTURA – EWANGELIZACJA KULTURY – INKULTURACJA WIARY

Z racji komunikacyjno-komunijnej natury osoby ludzkiej i Kościoła, istniejących zawsze w relacji do Boga, ludzi i świata, wiara i życie Kościoła są istotnie powiązane z kulturą. Relacja ta jest zawsze bardzo dynamiczna i nieustannie trzeba zabiegać o nadawanie jej właściwych kształtów. Temu właśnie służy refleksja teologiczna nad samą kulturą oraz nad wzajemnymi relacjami między wiarą a kulturą, która docenia i promuje współcześnie modele i strategie działania określane jako ewangelizacja kultury i inkulturacja wiary.

Między kulturą a wiarą istnieją bogate związki. Papież Franciszek wyjaśnia w adhortacji apostołskiej *Evangelii gaudium* (2013), że chodzi o „styl życia danej społeczności, o szczególny sposób relacji, jakie jego członkowie utrzymują ze sobą, z innymi stworzeniami oraz z Bogiem” i każdy lud rozwija własną kulturę z jej słuszną autonomią. Osoba ludzka wymaga życia społecznego i w nim „w sposób konkretny przeżywa swój kontakt z rzeczywistością. Człowiek jest zawsze usytuowany kulturowo: «natura i kultura łączą się ze sobą jak najściślej»”¹. Łaska zakłada kulturę, a Boży dar wciela się w kulturę przyjmujących go². Zależności te można opisać określeniami „ewangelizacja kultury” oraz „inkulturacja wiary”. Chrześcijańskie zdążanie do królestwa Bożego wzmacnia potrzebę współpracy ze wszystkimi ludźmi i budowania lepszego świata, dzięki czemu kultura staje się jednocześnie istotnym czynnikiem rozwoju ludzkiej doskonałości, sposobem „istnienia” i „bytowania” człowieka³.

* Ks. Marek Jagodziński – profesor nauk teologicznych, profesor nadzwyczajny w Katedrze Teologii Prawosławnej Instytutu Ekumenicznego na Wydziale Teologii KUL, specjalizuje się w teologii komunikacji i komunii; e-mail: ksemjot@tlen.pl.

¹ Jan Paweł II, *Novo millennio ineunte* (2001), 40.

² Por. M. Jagodziński, *Ewangelizacyjna siła pobożności ludowej według „Evangelii gaudium”*, w: *Kościół wobec wyzwań współczesnych*, red. M. Jagodziński, J. Wojtkun, Radom 2015, s. 151.

³ Por. R. Kuligowski, *Humanizm w myśli Jana Pawła II*, Kielce 2004, s. 245–273; M. Jagodziński, *Jasnogórskie sanktuarium i jego kulturotwórcza rola w społeczeństwie*, w: *Milosierdzie. Kościół. Maryja. W hołdzie Ojcu Profesorowi Zachariaszowi Jabłońskiemu Paulinowi, Czło-*

KULTURA

W rozprawie A. Kroebera i C. Kluckhohna, *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions*⁴, autorzy zebrali 168 określeń kultury⁵, a jest ich na pewno znacznie więcej. W refleksji poświęconej relacjom między kulturą a wiarą bardzo pomocne będzie szerokie określenie kultury przedstawione przez II Sobór Watykański:

Mianem „kultury” w sensie ogólnym oznacza się wszystko, czym człowiek doskonali i rozwija wielorakie uzdolnienia swego ducha i ciała; stara się drogą poznania i pracy poddać sam świat pod swoją władzę; czyni bardziej ludzkim życie społeczne tak w rodzinie, jak i w całej społeczności państwowej przez postęp obyczajów i instytucji; wreszcie w dziełach swoich w ciągu wieków wyraża, przekazuje i zachowuje wielkie doświadczenia duchowe i dążenia na to, aby służyły one postępowi wielu, a nawet całej ludzkości (KDK 53).

Innymi słowy, jak napisał o. Jan Andrzej Kłoczowski, kultura to wszystko, co wytwarza człowiek szukający porozumienia z drugim człowiekiem, ze sobą samym i otaczającym go światem. Kultura jest naturalnym środowiskiem człowieka, ale „drzewo kultury” ma dwa pnie – naukę umożliwiającą przetrwanie w zmaganiu z naturą oraz działania zmierzające do odnalezienia sensu uzasadniającego wartość życia, cierpienia i śmierci. W ramach tego drugiego jest właśnie miejsce dla religii, filozofii, poezji i wszelkich sztuk pięknych i „niepięknych”⁶. O takie ogólne i szerokie rozumienie kultury chodzi w tej refleksji, a zwłaszcza o jej drugi wymieniony pień – pień humanistyczny, budowany w nurcie poszukiwania uzasadniającego wartość życia, cierpienia i śmierci.

Radomski teolog ks. Ignacy Bokwa przedstawił krótką charakterystykę kultury współczesnej. Niezależnie od tego, czy stan współczesnej kultury oceniamy pesymistycznie, narzekając na jej redukcjonizm, materializm i utylitaryzm, czy też doszukujemy się w nim elementów pozytywnych – realistycznie wskazując na jej braki, stwierdzić należy jedno: jest to środowisko, w którym wychowuje się i kształtuje współczesny człowiek wierzący, mający prawo usłyszeć orędzie Ewangelii sformułowane zrozumiale dla jego mentalności, pragnień i poszukiwań, które zasadniczo pozostają stałe i niezienne, chociaż wyrażane ciągle na nowo językiem kultury, w jakiej człowiek żyje i działa, i rozmaicie ją współtworzy⁷.

---

wiekowi Kościoła, oddanemu Maryi, red. A.A. Napiórkowski, M. Legan, G. Kuc-Stefaniuk, Jasna Góra–Kraków–Szydłówek 2016, s. 83 i n.

⁴ Massachusetts 1952.

⁵ *Kultura. Definicje kultury*, w: Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Kultura#Definicje_kultury (dostęp: 8.05.2017).

⁶ Por. J.A. Kłoczowski, *Kołakowski o Jezusie*, w: L. Kołakowski, *Jezus ośmieszony. Esej apologetyczny i sceptyczny*, Kraków 2014, s. 122 i n.

⁷ Por. *Perspektywy królestwa Maryi*, w: *Z Maryją Królową Polski bądźmy świadkami miłości dziś i jutro. Ogólnopolskie Sympozjum Mariologiczno-Maryjne. Jasna Góra, 23–24 kwiecień*

EWANGELIZACJA KULTURY

W dziedzinie współczesnej refleksji teologicznej nad relacjami między kulturą a Ewangelią oraz w ukierunkowaniu odpowiadającej jej postawy Kościoła zauważalny jest istotny wkład nauczania papieża. Analizując w adhortacji *Evangelii gaudium*⁸ głoszenie Ewangelii we współczesnym świecie, papież Franciszek stwierdził, że ewangelizacja „to misterium sięgające korzeniami Trójcy Świętej [...] ma ono swój konkretny wymiar historyczny w pielgrzymującym i ewangelizującym ludzie” (nr 111). Papież dodał, że zbawienie musi uwzględniać „złożoną sieć relacji międzyludzkich, z jaką łączy się życie w ludzkiej wspólnotie” (EG 113), a Kościół nie jest grupą ekskluzywną, elitarną, lecz ludem o wielu obliczach i „przybiera realny kształt w ludach zamieszkujących ziemię, z których każdy ma swoją kulturę”. Stąd pojęcie kultury „jest cennym narzędziem do zrozumienia różnych form życia chrześcijańskiego” (EG 115).

W znaczeniu biblijnym ewangelizacja jest pierwszym głosem skierowanym do ludzi, którzy nigdy jeszcze nie słyszeli o Jezusie Chrystusie. W tym znaczeniu „ewangelizacja” jest synonimem „misji” – zarówno w liczbie pojedynczej, jak i mnogiej. Ewangelizacja dokonuje się w historii i nie została jeszcze ukończona. „Misje” natomiast bardziej kojarzą się z posłaniem osób niosących Dobrą Nowinę na cały świat, mają wydzwięk bardziej eklezjalny, bardziej wyznaniowy. „Ewangelizacja” ma z kolei znaczenie bardziej jakościowe, oznacza głoszenie Ewangelii i skutki, jakie ono wywołuje; w większym stopniu odnosi się do treści przesłania: jaka jest ta Dobra Nowina o Jezusie Chrystusie, czy przemienia całe życie przyjmujących ją, kto jest ewangelizowany – jednostki i małe wspólnoty (jak rodziny), czy całe społeczności (polityczne, ekonomiczne), czy ewangelizacja przemienia społeczeństwa i kultury, czy proponuje nowy sposób życia⁹. Historia ewangelizacji pokazuje ograniczoność jej perspektyw. Stopniowo dochodzą do zrozumienia, że trzeba ewangelizować ludzi, wykorzystując elementy napotkanych kultur, i że nowi chrześcijanie muszą mieć możliwość wyrażania orędzia ewangelicznego własnymi słowami – ewangelizacja wymaga więc „inkulturacji” orędzia. Włączając się w struktury danego społeczeństwa, Ewangelia dogłębnie je przemienia, żądając jednocześnie usunięcia tego, czego nie da się pogodzić z orędziem Chrystusa¹⁰.

nia 2010, red. Z.S. Jabłoński, Jasna Góra–Częstochowa 2010, s. 346–349; tu: s. 349. Zob. I. Bokwa, *Teologia w warunkach nowoczesności i ponowoczesności*, Sandomierz 2010; *Teologia wobec nurtu ponowoczesności*, red. K. Gózdź, J. Chyła, S. Kunka, Pełplin 2012.

⁸ Dalej: EG.

⁹ Por. J. Comby, *Ewangelizacja*, w: *Misjologia. Perspektywa ekumeniczna. Mały słownik*, red. I. Bria, Ph. Chanson, J. Gadille, M. Spindler, tłum. A. Kuryś, Warszawa 2007, s. 102 i n.

¹⁰ Por. tamże, s. 103 i n.; W. Łydka, *Ewangelizacja*, w: *Słownik teologiczny*, red. A. Zuberbier, wyd. II rozszerzone, Katowice 1998, s. 178 i n.; M. Jagodziński, *Misje: teologia – historia – rzeczywistość*, Radom 2013, s. 95–97.

Zbawienie ma nie tylko charakter duchowy, nie odnosi się wyłącznie do przyszłego świata, lecz dotyczy całego człowieczeństwa. Dzisiaj treść ewangelizacji poszerzyła się jeszcze o walkę o sprawiedliwość społeczną, udział w przemianie świata i dialog międzyreligijny, a jej formy i metody zmieniają się zależnie od miejsca i czasu¹¹. Ewangelizacja napotyka dzisiaj dwojakie ograniczenie: z jednej strony nie można liczyć na szybką ewangelizację całego świata w tym znaczeniu, że wszystkie narody w krótkim czasie dojdą do prawdziwego poznania Ewangelii czy też masowo przystąpią do Kościoła. Z drugiej strony religijny uwiąd Zachodu czy jego dechrystianizacja¹² każą myśleć o dokonującej się prawdziwej „deewangelizacji”¹³.

Te rozważania doprowadziły do ukucia w Kościele nowego terminu – „nowej ewangelizacji”¹⁴. Termin ten jest zręczniejszy od proponowanej wcześniej „powtórnej ewangelizacji” – która tkwiła jeszcze w starych metodach. Zamiast więc rozpoczynać na nowo ewangelizację, trzeba ewangelizować na nowo ludzi, którzy stracili swoje chrześcijańskie korzenie, ewangelizować kultury¹⁵, które zerwały z chrześcijańską spuścizną minionych wieków lub nie mają historycznych związków z chrześcijaństwem¹⁶. Trzeba przy tym wspomnieć o przeszkodach, jakimi są podziały między Kościołami i chrześcijanami, których nie zdołały jeszcze usunąć wysiłki wspólnego dawania świadectwa¹⁷.

Papież Franciszek podkreśla w *Evangelii gaudium*, że istotna dla ewangelizacji jest działająca we wszystkich ochrzczonych uświęcająca moc Ducha Świętego. Lud Boży jest święty dzięki Jego namaszczeniu, które czyni go nieomylnym *in credendo* – kiedy wierzy, nie błądzi, nawet jeśli nie znajduje odpowiednich słów do wyrażenia swojej wiary. Duch Święty prowadzi lud w prawdzie i pociąga go do zbawienia. Bóg obdarza wszystkich wiernych zmysłem wiary (*sensus fidei*),

¹¹ Por. P. Poupard, *Teologia ewangelizacji kultur*, w: *Nowa ewangelizacja*, red. L. Balter i in., Poznań 1993, s. 154–165.

¹² Zob. W. Piwowarski, *Dechrystianizacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. III, red. R. Łukaszki i in., Lublin 1979, kol. 1077 i n.

¹³ Por. J. Comby, *Ewangelizacja*, s. 104; M. Jagodziński, *Misje: teologia – historia – rzeczywistość*, s. 97 i n.

¹⁴ Por. I. Fucek, *Sens i znaczenie „nowej ewangelizacji”*, w: *Nowa ewangelizacja*, s. 21–33; A. Silvestrini, *Nowa ewangelizacja w świecie współczesnym*, w: *Nowa ewangelizacja*, s. 185–193; C. Parzyszek, *Znaczenie nowej ewangelizacji dla odnowy współczesnego świata*, Żąbki 2012; W. Przygoda, *Jana Pawła II perspektywy nowej ewangelizacji*, w: *Chrześcijańskie świadectwo dzisiaj*, red. D. Swend, P. Borto, Radom 2012, s. 163–178.

¹⁵ Zob. J.J. de Farias, *Nowa ewangelizacja a kultura*, w: *Nowa ewangelizacja*, s. 133–143.

¹⁶ Por. A. Sequia, *Nowa ewangelizacja: niektóre zadania i niebezpieczeństwa doby obecnej*, w: *Nowa ewangelizacja*, s. 34–57; C. Parzyszek, *Nowa ewangelizacja – drogą Kościoła do nadziei. Refleksje w oparciu o nauczanie Jana Pawła II*, Żąbki 2010.

¹⁷ Por. J. Comby, *Ewangelizacja*, 104 i n.; M. Figura, *Nowa ewangelizacja jako centralne zadanie Kościoła*, w: *Nowa ewangelizacja*, s. 7–18; M. Jagodziński, *Misje: teologia – historia – rzeczywistość*, s. 97–99.

który pomaga im w rozeznawaniu, co w wierze rzeczywiście pochodzi od Boga¹⁸. Obecność Ducha Świętego „zapewnia chrześcijanom swego rodzaju zespolenie z rzeczywistością Bożą oraz mądrość, która pozwala im pojmować tę rzeczywistość intuicyjnie, nawet jeśli nie dysponują odpowiednimi narzędziami, by ją wyrazić precyzyjnie” (EG 119).

Papież podkreśla, że tak jak każdy chrześcijanin jest uczniem i misjonarzem (por. EG 120), aktywnym podmiotem ewangelizacji, tak też ludy, w których inkulturowała się Ewangelia, są zbiorowymi podmiotami i sprawcami ewangelizacji. Każdy lud jest przecież twórcą swojej własnej kultury i historii. Kultura jest dynamicznie i nieustannie wytwarzana przez każdy z nich i każde pokolenie przekazuje następnemu postawy wobec różnych sytuacji egzystencjalnych, które trzeba przepracować w obliczu aktualnych wyzwań. „Człowiek jest «jednocześnie dzieckiem i ojcem kultury, w której żyje»”¹⁹. Kiedy w jakimś ludzie dokonała się inkulturacja Ewangelii, to w przekazie kulturowym komunikowana jest na nowo również wiara. Stąd wynika doniosłość ewangelizacji pojmowanej jako inkulturacja. Każda część ludu Bożego według własnego geniuszu przekłada i daje świadectwo wierze, wzbogacając ją nowymi i wymownymi sposobami wyrazu²⁰. Można powiedzieć, że „lud cały czas ewangelizuje siebie”²¹. Istotnego znaczenia nabiera tu także pobożność ludowa jako autentyczny wyraz spontanicznej działalności misyjnej, a jest to proces nieustanny i rozwijający się pod istotnym wpływem Ducha Świętego (por. EG 122).

Ewangelizacyjna inkulturacja dotyczy nie tylko kultur pierwotnych, lecz także nowych kultur miejskich, rodzących się ciągle w ogromnych skupiskach ludzkich, gdzie chrześcijanin nie jest już promotorem czy twórcą sensu, natomiast otrzymuje inne języki, symbole, przesłania i paradygmaty, inaczej kierujące życiem, często sprzecznie z Ewangelią. W miastach pulsuje i ujawnia się zupełnie nieznana kultura, a przemiany w tych wielkich skupiskach i ich kultura stanowią uprzywilejowane

¹⁸ Zob. L. Scheffczyk, „*Sensus fidelium*” – *świadectwo mocy wspólnoty*, „*Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny*” 6 (1987), s. 47–61.

¹⁹ Jan Paweł II, *Fides et ratio* (1998), 71.

²⁰ Por. V Ogólna Konferencja Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów, *Dokument z Aparecidy* (2007), s. 477: „Wiara jest we właściwy sposób wyznawana, rozumiana i przeżywana, jedynie gdy zakorzenia się głęboko w kulturalnym podłożu narodu. W ten sposób oczywiste staje się ogromne znaczenie kultury dla ewangelizacji, gdyż zbawienie przyniesione przez Jezusa Chrystusa powinno być światłem i siłą wszystkich pragnień, sytuacji radosnych i bolesnych, a także dla kwestii obecnych w poszczególnych kulturach narodów. Spotkanie wiary z kulturami oczyszcza je, pozwala rozwijać ich potencjał i je ubogaca, ponieważ wszystkie one poszukują w ostateczności prawdy, którą jest Chrystus (por. J 14,6)”. Tekst zacytowano na podstawie polskiego wydania: *Aparecida. V Ogólna Konferencja Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Dokument końcowy. Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*, Gubin 2014, s. 13–267 (Seria Nowej Ewangelizacji).

²¹ III Ogólna Konferencja Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów, *Dokument z Puebli* (1979), s. 450.

miejsce dla nowej ewangelizacji. Wymaga to kreacji nowych przestrzeni modlitwy i komunii, innowacyjnych, pociągających i pełnych znaczenia dla mieszkańców miast. Te kulturowe przemiany nie są obce także środowiskom wiejskim z racji wpływu środków masowego przekazu na kulturowe przemiany także w sposobie życia (por. EG 73). Papież pisze, że konieczna jest ewangelizacja rzucająca światło na nowe sposoby nawiązywania relacji z Bogiem, ludźmi i środowiskiem, odbudowująca fundamentalne wartości. „Trzeba dotrzeć tam, gdzie kształtują się nowe narracje i paradygmaty, dotrzeć ze słowem Bożym do najgłębszych zakamarków duszy miasta” (EG 74). Papież dodaje, że chociaż miasto jest środowiskiem wielokulturowym, można w nim zauważyć „tkankę łączną”, utkaną z podzielanych marzeń o życiu i podobnych wyobrażeń. W mieście tworzą się nowe grupy, terytoria kulturowe, wręcz „niewidzialne miasta”. Przeróżne formy kulturowe współistnieją ze sobą, ale niestety wielokrotnie uciekają się także do praktyk segregacji i przemocy. Kościół powołany jest do służenia trudnemu dialogowi. Są tam obywatele mający środki do rozwoju życia osobistego i rodzinnego, ale jest tam także bardzo wielu „nieobywateli”, „półobywateli” czy nawet „odpadów miejskich”. Miasto wytwarza pewien rodzaj stałej dwuznaczności, gdyż oferując mieszkańcom nieskończone możliwości, odsłania także liczne trudności pełnego rozwoju życia, co rodzi rozdzierające cierpienia. Stąd w wielu częściach świata pojawiają się masowe protesty, żądania wolności, uczestnictwa, sprawiedliwości, których – jeśli nie zostaną zrozumiane – nie będzie można uciszyć nawet siłą (por. EG 74). Papież dodaje, że w miastach rozrasta się handel narkotykami i ludźmi, molestowanie i wyzysk nieletnich, porzucanie osób starszych i chorych, korupcja i przestępstwa, a to, co mogłoby stawać się cenną przestrzenią spotkania i solidarności, często zamienia się w miejsce ucieczki i wzajemny brak zaufania. Budowane domy i dzielnice mają bardziej oddzielać i chronić, niż łączyć i integrować. Głoszenie Ewangelii staje się wtedy bazą do przywrócenia godności ludzkiego życia. Proponowany przez Ewangelię, jednoznaczny i pełny sens życia ludzkiego jest najlepszym środkiem zaradczym na choroby miasta, chociaż jednolity, sztywny program i styl ewangelizacji też nie jest odpowiedni dla tej rzeczywistości. Dogłębne jednak przeżywanie tego, co ludzkie, i podjęcie wyzwań jako zaczynu świadectwa w jakiegokolwiek kulturze czy mieście czyni lepszym chrześcijanina i ubogaca dane miasto (por. EG 75)²².

²² Wymownym komentarzem do tych słów jest fragment *Dokumentu z Aparecidy*, zatytułowany „Duszpasterstwo miejskie”, s. 509–519. Treść tego punktu oparto na: M. Jagodziński, *Ewangelizacyjna siła pobożności*, s. 157–161.

INKULTURACJA WIARY

Termin „inkulturacja” jest teologicznym neologizmem pochodzenia katolickiego, który usiłuje pełniej wyrazić synergię między wiarą chrześcijańską a kulturami²³. Inkulturacja zastąpiła dawne funkcjonalistyczne zasady, które w istocie ograniczały się do dostosowywania form, i ma za cel znacznie głębsze zakorzenienie chrześcijaństwa w danej kulturze²⁴. Pojęcie inkulturacji oficjalnie przyjęto w 1977 r. na rzymskim synodzie biskupów. Najbardziej rozpowszechniona jest pierwsza definicja, podana przez o. Pedro Arrupe:

Inkulturacja jest wcieleniem chrześcijańskiego życia i orędzia w konkretnym obszarze kulturowym w taki sposób, że nie tylko doświadczenie to wyraża się za pomocą elementów właściwych danej kulturze (wówczas byłaby to tylko powierzchowna adaptacja), ale to samo doświadczenie przekształca się w zasadę inspiracji, będącą normą i zarazem siłą zjednoczenia, w zasadę, która przekształca i tworzy od nowa tę kulturę, tym samym stając u źródeł nowego stworzenia²⁵.

Jan Paweł II chciał uwrażliwić Kościół na zadania ewangelizacji kultur i postrzegać je w perspektywie antropologicznej, odziedziczonej po ojcach Kościoła, którzy uważali, że jeśli kultura jest prawa, to podnosi i umacnia ludzką naturę. Także Międzynarodowa Komisja Teologiczna wydała w 1988 r. dokument *Wiara i inkulturacja*²⁶. W encyklice *Redemptoris missio* (1990) i adhortacji apostoelskiej *Ecclesia in Africa* (1995), a także podczas podróży po świecie Jan Paweł II przypominał, że nowa ewangelizacja (stanowiąca etap, w którym założone Kościoły powinny również przejść inkulturację) dotyczy również Kościołów zachodnich w kontekście współczesności²⁷.

²³ Por. M. Jagodziński, „*Communio*” dzięki komunikacji. Teologiczny wymiar teorii komunikatywnego działania w eklezjologii Medarda Kehla SJ, Radom 2002, s. 174 i n.; tenże, *Komunijna wizja Kościoła według Medarda Kehla SJ*, Kraków 2009, s. 125 i n.; J. Perszon, *Inkulturacja*, w: *Leksykon teologii fundamentalnej*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, I.S. Ledwoń, J. Mastey, Lublin–Kraków 2002, s. 538–540.

²⁴ Ph. Chanson, *Inkulturacja*, w: *Misjologia. Perspektywa ekumeniczna. Mały słownik*, s. 129. Por. S. Janeczek, *Inkulturacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VII, red. S. Fita i in., Lublin 1997, kol. 234; W. Piwowski, *Inkulturacja. 1. W socjologii religii*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VII, kol. 234 i n.; J. Górski, S. Janeczek, *Inkulturacja. 1. W teologii*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VII, kol. 235–237; R. Murawski, *Inkulturacja. 1. W katechetyce*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VII, kol. 237; M. Maier, *Inkulturation*, „*Stimmen der Zeit*” 8 (2007), s. 505 i n.; M. Jagodziński, *Komunikacyjno-komunijna wizja inkulturacji wiary*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 43 (2005), nr 1, s. 30–36.

²⁵ *Letter to the whole society on inculturation*, cyt. za: Ph. Chanson, *Inkulturacja*, s. 129 i n.

²⁶ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Wiara i inkulturacja* (1988), http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1988_fede_inkulturazione_pl.html (dostęp: 8.05.2017).

²⁷ Por. Ph. Chanson, *Inkulturacja*, s. 131 i n.; M. Jagodziński, *Misje: teologia – historia – rzeczywistość*, s. 147–151.

Inkultuacja to aktywna zasada, stanowiąca o asymilacji orędzia Ewangelii przez kulturę w taki sposób, że Ewangelię nie tylko wyraża się za pomocą specyficznych elementów tej kultury, ale to ona sama staje się źródłem twórczej inspiracji, zdolnej przemieniać tę kulturę i dawać jej nowe impulsy we wszystkich jej wymiarach. Inkultuację w ścisłym znaczeniu przechodzi Ewangelia, która okazuje prawdziwy potencjał tajemniczego działania, gdy pada na podatny grunt danego ludu. Konkretnie działa ona w osobach i wspólnotach kulturowych będących podmiotami i uczestnikami tego procesu. Opiera się na fundamencie teologicznym i zarazem antropologicznym – na wcieleniu Słowa Bożego, które stało się członkiem ludzkiej społeczności usytuowanej kulturowo w przestrzeni i w czasie. Wcielenie Chrystusa przejawia, urzeczywistnia i uwiarygodnia najbardziej paradygmatyczną formę inkultuacji. Na tej podstawie mamy prawo uważać, że tylko rodzimi chrześcijanie mają odpowiednie kwalifikacje, by dobrze przeprowadzić prawdziwą inkultuację chrześcijaństwa. Proces ten ustanawia praktykę, w której wiara nie jest już kształtowana od zewnątrz, lecz na podstawie struktur racjonalności właściwych inkulturującej ludności. W tej optyce inkultuacja nadaje głoszeniu Ewangelii charakter krytycznego narzędzia, wzywając do nawrócenia od tego, co w kulturach przeciwstawia się wolności i godności ludzkiej. Oprócz płaszczyzny działania kościelnego i duszpasterskiego inkultuacja obejmuje także zaangażowanie na rzecz sprawiedliwości, rozwoju i solidarności – czyli promowanie człowieczeństwa. Dotyczy również całej sfery religijnej, gdyż religia (w tym także chrześcijaństwo jako „religia Ewangelii”) może niekiedy stawać się – podobnie jak każdy inny wymiar życia społecznego – czynnikiem alienującym, a zatem musi być ewangelizowana²⁸.

Ewangelia prowadzi do nawrócenia i przemiany, jeśli rzeczywiście przenika daną kulturę i daje jej nową siłę, by wznieść się na wyższy poziom. Jeśli kultura nie doznaje przemiany, to znaczy, że Ewangelia nie nawiązała z nią mocnej więzi albo została przez nią wchłonięta. Oznacza to wtedy przede wszystkim, że inkultuacja rozminęła się z jedną ze swoich kluczowych zasad, to znaczy nie realizowała się zgodnie z wzajemnością czy obopólną wymianą – od Ewangelii do kultury i od kultury do Ewangelii.

Prawda o tym, że także kultura stawia pytania Ewangelii i że wszelka kultura kryje w sobie możliwość dostrzegania wciąż nowych, niekonwencjonalnych form uobecniania Ewangelii w życiu tradycyjnych Kościołów, ukazuje także inkultuację jako proces trudny, niosący ze sobą ryzyko, wymagania, ograniczenia, zerwanie ciągłości, nieusuwalną nieprzejrzystość, nieuchronne napięcia i opór. Dzieje się tak przede wszystkim dlatego, że pojęcie inkultuacji, zastosowane do różnych realnych sytuacji, ostatecznie zawsze pozostaje nieco niedookreślone wobec przeciwstawnych implikacji, uzasadnień i interpretacji. Inkultuacja może

²⁸ Por. Ph. Chanson, *Inkultuacja*, s. 132 i n.; M. Jagodziński, *Misje: teologia – historia – rzeczywistość*, s. 151 i n.

także prowadzić do „niesłychanych rzeczy”, a zwłaszcza do powstania możliwych form synkretyzmu z religią kultury ewangelizowanej (i praktykowaną w niej „nieoficjalnie” religijnością ludową) – pozostawiając wiele otwartych pytań. Poza tym z powodu obaw, jakie budzi decentralizacja władzy kościelnej, inkulturacja zaleca zarzucenie kulturowej i teologicznej pieczy Kościołów-matek nad Kościołami lokalnymi. Niebezpieczeństwo polega na tym, że inkulturacja, wywołując fascynację przeszłością i umacniając władze lokalne w imię wolności uzyskanej dzięki temu procesowi, rozbudza kościelny etnocentryzm i prowadzi niekiedy do prawdziwego kulturowego i religijnego „imperializmu”. Kiedy zabraknie krytycznego dystansu i krytycznej instancji, może zaistnieć realne niebezpieczeństwo wypaczenia inkulturacji – wyalienowania się z własnej kultury, powodowanego jej gloryfikacją lub ideologicznym zawłaszczeniem. Czy nie grozi ryzyko pomieszania Ewangelii z naszą własną kulturą? Jeśli autentyczna inkulturacja ma posunąć się tak dalece, by uznać Ewangelię za wyzwolicielkę kultury, to i przeciwnie – niewłaściwa inkulturacja może sprawić, że Ewangelia stanie się więźniem danej kultury. Chcąc zapobiec wypaczeniom rodzącym się z różnego rodzaju izolacjonizmu, Jan Paweł II w encyklice *Redemptoris missio* określił niektóre granice zjawiska inkulturacji, wprowadzając zasadę wzajemnego ubogacania, która pozwala na wzajemne weryfikowanie się: „Kościół partykularny tego samego terytorium winny działać w łączności pomiędzy sobą i z całym Kościołem, w przekonaniu, że tylko biorąc pod uwagę racje Kościoła powszechnego oraz Kościołów lokalnych, będą zdolne do przedstawienia skarbu wiary we właściwym bogactwie form wyrazu” (nr 53)²⁹.

Papież Franciszek napisał w *Evangelii gaudium* – nawiązując często do słów Jana Pawła II – że kiedy niezliczone ludy otrzymały łaskę wiary, doprowadziły do jej rozkwitu i przekazu zgodnie ze swoimi własnymi wzorcami kulturowymi. Duch Święty zapładnia i przemienia kulturę mocą Ewangelii³⁰. Chrześcijaństwo nie dysponuje jedynym wzorcem kulturowym, lecz „pozostając w pełni sobą i dochowując bezwarunkowej wierności orędziu ewangelicznemu i kościelnej tradycji, będzie przybierało także oblicze różnych kultur i narodów, w których zostanie przyjęte i zapanuje”³¹. Pośród różnych ludów o własnej kulturze Kościół wyraża swoją autentyczną katolickość i ukazuje „piękno tego wielokształtnego oblicza”³². W inkulturowanych zwyczajach Duch Święty ozdabia Kościół, ukazuje mu nowe aspekty objawienia i obdarza go nowym obliczem. Przez inkulturację Kościół „wprowadza narody z ich kulturami do swej własnej wspólnoty”³³, ponie-

²⁹ Por. Ph. Chanson, *Inkulturacja*, 133 i n.; M. Jagodziński, *Misje: teologia – historia – rzeczywistość*, s. 152–154.

³⁰ Por. J. Perszon, *Pobożność ludowa – zmierzch czy transformacja?*, „Ateneum Kapłańskie” 2 (2010), s. 229–233.

³¹ Jan Paweł II, *Novo millenio inneunte* (2201), 40.

³² Tamże.

³³ Jan Paweł II, *Redemptoris missio* (1990), 52.

waż „każda kultura proponuje wartości i pozytywne formy, które mogą ubogacić sposób głoszenia, pojmowania i przeżywania Ewangelii”³⁴ (por. EG 116).

Franciszek podkreśla, że spojrzenie wiary nie może nie uznawać tego, co sieje Duch Święty. Myślenie niedoceniające różnych sposobów wyrażania wiary i braterskiej solidarności, niedostrzegające w tym prawdziwych wartości, oznaczałoby brak ufności w Jego działanie. Tu nie chodzi tylko o „ziarna słowa”, lecz o autentyczną wiarę katolicką, mającą własne sposoby wyrazu i przynależności do Kościoła. Nie można ignorować decydującego znaczenia kultury naznaczonej wiarą, „ponieważ ta ewangelizowana kultura, pomimo swoich ograniczeń, posiada o wiele więcej bogactw niż zwykła suma wierzących wystawionych na ataki obecnego sekularyzmu”. Papież dodaje, że „zewangelizowana kultura ludowa zawiera wartości wiary i solidarności, które mogą spowodować rozwój społeczeństwa bardziej sprawiedliwego i wierzącego, oraz posiada szczególną mądrość, na które należy spojrzeć z wdzięcznością” (EG 68).

Papież zapewnia, że dobrze pojmowana różnorodność kulturowa nie zagraża jedności Kościoła. Duch Święty, posłany przez Ojca i Syna, przemienia nasze serca i uzdalnia nas do wejścia w doskonałą komunie Przenajświętszej Trójcy. On tworzy komunie i harmonie ludu Bożego, on sam jest harmonią, podobnie jak jest więzią miłości między Ojcem i Synem. On rozbudza wielorakie i zróżnicowane bogactwo darów i równocześnie buduje jedność, która nie jest jednolitością, lecz wieloraką, przyciągającą harmonią. Ewangelizacja uznaje z radością te wielorakie bogactwa rodzone przez Ducha Świętego w Kościele. „Myślenie o chrześcijaństwie monokulturowym i jednakowo brzmiącym byłoby sprzeczne z logiką Wcielenia” (EG 117). Chociaż niektóre kultury szczególnie ściśle powiązały się z głoszeniem Ewangelii i z rozwojem myśli chrześcijańskiej, to jednak orędzie objawione nie utożsamia się z żadną z nich i ma treść ponadkulturową. W ewangelizacji nowych kultur nie trzeba narzucać określonej formy kulturowej, choćby była nawet bardzo piękna i starożytna. Głoszone orędzie zawsze ma jakąś szatę kulturową, ale „czasem w Kościele ulegamy zarozumiałej sakralizacji własnej kultury i możemy przez to bardziej przejawiać fanatyzm niż autentyczny zapał ewangelizacyjny” (EG 117).

Papież powołuje się w adhortacji na postawę biskupów Oceanii, którzy prosili, aby tamtejszy Kościół pogłębił zrozumienie i przedstawianie Chrystusowej prawdy, wychodząc od tradycji kultur własnego regionu, oraz wezwali misjonarzy do harmonijnego współdziałania z chrześcijanami-autochtonami, żeby wiara i życie Kościoła wyrażały się w poprawnych formach kulturowych.

Nie możemy rościć sobie prawa – dodał Franciszek – aby wszystkie ludy na wszystkich kontynentach, wyrażając wiarę chrześcijańską, naśladowały formy przyjęte przez ludy europejskie w określonym momencie historii, ponieważ wiary nie można

---

³⁴ Jan Paweł II, *Ecclesia in Oceania* (2001), 16.

zamknąć w obrębie rozumienia i wyrażania właściwego dla jakiejś specyficznej kultury. Jest bezsprzeczne, że jedna kultura nie wyczerpuje tajemnicy odkupienia Chrystusa” (EG 118)³⁵.

BIBLIOGRAFIA

- Bokwa I., *Perspektywy królewskośći Maryi*, w: *Z Maryją Królową Polski bądźmy świadkami miłości dziś i jutro. Ogólnopolskie Sympozjum Mariologiczno-Maryjne. Jasna Góra, 23–24 kwietnia 2010*, red. Z.S. Jabłoński, Jasna Góra–Częstochowa 2010, s. 340–356.
- Bokwa I., *Teologia w warunkach nowoczesności i ponowoczesności*, Sandomierz 2010.
- Chanson Ph., *Inkulturacja*, w: *Misjologia. Perspektywa ekumeniczna. Mały słownik*, red. I. Bria, Ph. Chanson, J. Gadille, M. Spindler, tłum. A. Kuryś, Warszawa 2007, s. 129–136.
- Comby J., *Ewangelizacja*, w: *Misjologia. Perspektywa ekumeniczna. Mały słownik*, red. I. Bria, Ph. Chanson, J. Gadille, M. Spindler, tłum. A. Kuryś, Warszawa 2007, s. 101–106.
- Farias J.J. de, *Nowa ewangelizacja a kultura*, w: *Nowa ewangelizacja*, red. L. Balter i in., Poznań 1993, s. 133–143.
- Figura M., *Nowa ewangelizacja jako centralne zadanie Kościoła*, w: *Nowa ewangelizacja*, red. L. Balter i in., Poznań 1993, s. 7–18.
- Franciszek, *Evangelii gaudium* (2013).
- Fucek I., *Sens i znaczenie „nowej ewangelizacji”*, w: *Nowa ewangelizacja*, red. L. Balter i in., Poznań 1993, s. 21–33.
- Górski J., Janeczek S., *Inkulturacja. I. W teologii*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VII, red. S. Fita i in., Lublin 1997, kol. 235–237.
- Jagodziński M., „*Communio*” dzięki komunikacji. *Teologiczny wymiar teorii komunikatywnego działania w eklezjologii Medarda Kehla SJ*, Radom 2002.
- Jagodziński M., *Ewangelizacyjna siła pobożności ludowej według „Evangelii gaudium”*, w: *Kościół wobec wyzwań współczesnych*, red. M. Jagodziński, J. Wojtkun, Radom 2015, s. 151–170.
- Jagodziński M., *Jasnogórskie sanktuarium i jego kulturotwórcza rola w społeczeństwie*, w: *Miłosierdzie. Kościół. Maryja. W hołdzie Ojcu Profesorowi Zachariaszowi Jabłońskiemu Paulinowi, Człowiekowi Kościoła, oddanemu Maryi*, red. A.A. Napiórkowski, M. Legan, G. Kuc-Stefaniuk, Jasna Góra–Kraków–Szydłówek 2016, s. 83–96.
- Jagodziński M., *Komunijna wizja Kościoła według Medarda Kehla SJ*, Kraków 2009.
- Jagodziński M., *Komunikacyjno-komunijna wizja inkulturacji wiary*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 43 (2005), nr 1, s. 29–54.
- Jagodziński M., *Misje: teologia – historia – rzeczywistość*, Radom 2013.
- Jan Paweł II, *Ecclesia in Oceania* (2201).
- Jan Paweł II, *Fides et ratio* (1998).

---

³⁵ Treść tego punktu oparto na: M. Jagodziński, *Ewangelizacyjna siła pobożności*, s. 157–161.

- Jan Paweł II, *Novo millennio inneunte* (2001).
- Jan Paweł II, *Redemptoris missio* (1990).
- Janeczek S., *Inkulturacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VII, red. S. Fita i in., Lublin 1997, kol. 234.
- Kłoczowski J.A., *Kolakowski o Jezusie*, w: L. Kołakowski, *Jezus ośmieszony. Esej apologetyczny i sceptyczny*, Kraków 2014, s. 122 i n.
- Kroeber A., Kluckhohn C., *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions*, Massachusetts 1952.
- Kuligowski R., *Humanizm w myśli Jana Pawła II*, Kielce 2004.
- Łydka W., *Ewangelizacja*, w: *Słownik teologiczny*, red. A. Zuberbier, wyd. II rozszerzone, Katowice 1998, s. 178 i n.
- Maier M., *Inkulturation*, „*Stimmen der Zeit*” 8 (2007), s. 505 i n.
- Murawski R., *Inkulturacja. I. W katechetyce*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VII, red. S. Fita i in., Lublin 1997, kol. 237.
- Parzyszek C., *Nowa ewangelizacja – drogą Kościoła do nadziei. Refleksje w oparciu o nauczanie Jana Pawła II*, Ząbki 2010.
- Parzyszek C., *Znaczenie nowej ewangelizacji dla odnowy współczesnego świata*, Ząbki 2012.
- Perszon J., *Inkulturacja*, w: *Leksykon teologii fundamentalnej*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, I.S. Ledwoń, J. Mastej, Lublin–Kraków 2002, s. 538–540.
- Perszon J., *Pobożność ludowa – zmierzch czy transformacja?*, „*Ateneum Kapłańskie*” 2 (2010), s. 229–233.
- Piwowski W., *Dechrystianizacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. III, red. R. Łukaszyk i in., Lublin 1979, kol. 1077 i n.
- Piwowski W., *Inkulturacja. I. W socjologii religii*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VII, red. S. Fita i in., Lublin 1997, kol. 234 i n.
- Poupard P., *Teologia ewangelizacji kultur*, w: *Nowa ewangelizacja*, red. L. Balter i in., Poznań 1993, s. 154–165.
- Przygoda W., *Jana Pawła II perspektywy nowej ewangelizacji*, w: *Chrześcijańskie świadectwo dzisiaj*, red. D. Swend, P. Borto, Radom 2012, s. 163–178.
- Sequia A., *Nowa ewangelizacja: niektóre zadania i niebezpieczeństwa doby obecnej*, w: *Nowa ewangelizacja*, red. L. Balter i in., Poznań 1993, s. 34–57.
- Scheffczyk L., „*Sensus fidelium*” – *świadectwo mocy wspólnoty*, „*Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny*” 6 (1987), s. 47–61.
- Silvestrini A., *Nowa ewangelizacja w świecie współczesnym*, w: *Nowa ewangelizacja*, red. L. Balter i in., Poznań 1993, s. 185–193.
- Teologia wobec nurtu ponowoczesności*, red. K. Gózdź, J. Chyła, S. Kunka, Pelplin 2012.
- III Ogólna Konferencja Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów, *Dokument z Puebli* (1979).
- V Ogólna Konferencja Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów, *Dokument z Aparecidy* (2007), wyd. polskie: *Aparecida. V Ogólna Konferencja Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Dokument końcowy. Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa*

Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie, Gubin 2014, s. 13–267 (Seria Nowej Ewangelizacji).

Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Wiara i inkulturacja* (1988), http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1988_fede_inculturazio-ne_pl.html (dostęp: 8.05.2017).

CULTURE – EVANGELIZATION OF CULTURE – INCULTURATION OF THE FAITH

Summary

Because of the communicational-communional nature of the human person and of the Church, always existing in relation to God, people and the world, the faith and life of the Church are essentially related to culture. This relationship is always very dynamic and there must be constant strive to give it the right shape. This is the purpose of the theological reflection on culture itself and on the mutual relations between faith and culture, which appreciates and promotes contemporary models and strategies of action known as evangelization of culture and the inculturation of the faith.

Keywords: culture, evangelization of culture, inculturation of the faith

Słowa kluczowe: kultura, ewangelizacja kultury, inkulturacja wiary